

Między wymaganiami społecznymi a wizją samego siebie. Codziennność jako źródło autokreacji studentów

W ciągu życia człowiek dokonuje wielu mniej lub bardziej doniosłych wyborów dotyczących codzienności, podejmowanych w niej ról społecznych, zadań. Stanowią one część jego biografii. Proces kreowania siebie i własnego życia staje się współcześnie – w późnej nowoczesności – wymogiem powszechnym. Anthony Giddens zwraca bowiem uwagę, że

fundamentalnym komponentem codziennych aktywności jednostek jest wybór. Intelktualna emancypacja i zdolność do refleksyjnego zachowania, w świecie permanentnej zmiany i różnorodności środowisk społecznych (w które jednostka jest zaangażowana bezpośrednio i pośrednio), umożliwiają wyrażanie osobistej podmiotowości przez kreowanie indywidualnych stylów życia i wybór tożsamości¹.

W sposób szczególnie proces ten dotyczy ludzi młodych, którzy jeszcze silniej doświadczają owego „przymusu” kształtowania siebie, ponieważ stojące przed nimi zadania rozwojowe wzmacniają te tendencje. Okres studiów to czas, w którym oczekuje się od młodzieży wyboru kierunku dalszej edukacji i związanej z nim drogi zawodowej (często ze świadomością, że nie na całe życie), realizowania własnych zainteresowań, rozwijania własnej tożsamości oraz wizji siebie przez podejmowane działania, eksperymentowanie z rolami społecznymi czy określonym stylem życia². Każda z tych decyzji dotyczy zarazem teraźniejszości, owego „tu i teraz”, jak również przyszłości młodego człowieka, ale przez tę teraźniejszość kształtowanej. Codziennność staje się więc areną kreowania siebie poprzez podejmowane decyzje, wybory, działania w różnych sferach aktywności. Ludzie młodzi podejmują proces autokreacji, podlegając z jednej strony oczekiwaniom zewnętrznym (związanym między

¹ A. Cybal-Michalska, *Młodzież akademicka a kariera zawodowa*, Kraków 2013, s. 127.

² Por. K. Jaskot, A. Murawska, *Charakterystyka «wieku studiów»*. *Konsekwencje pedagogiczne*, [w:] *Wprowadzenie do pedagogiki szkoły wyższej*, red. K. Jaskot, Szczecin 2006, s. 109–116.

innymi z realizacja zadan rozwojowych czy wymagań rynku pracy), a z drugiej, tworząc i realizując własne – mniej lub bardziej skonkretyzowane – wizje siebie, swoich marzeń oraz planów na przyszłość. Celem niniejszego opracowania jest zarysowanie – w oparciu o przeprowadzone badania – dominujących wymiarów działań autokreacyjnych badanych studentów, wyłaniających się z ich opisu oraz spojrzenie na te procesy z perspektywy oczekiwań zewnętrznych oraz wewnętrznych.

Proces autokreacji współczesnej młodzieży akademickiej – wymagania i możliwości

Psychologowie zwracają uwagę, że przemiany społeczno-kulturowe spowodowały rozchwanie dotychczasowej struktury biegu życia, wyznaczonej normami i oczekiwaniami społecznymi, co do podjęcia zadań rozwojowych i ról społecznych w określonym czasie³. W efekcie mamy do czynienia z ich przenikaniem się podczas kolejnych etapów rozwoju człowieka, a ich realizacja w coraz większym stopniu zależy od indywidualnych wyborów jednostek. Specyfika rozwoju młodzieży akademickiej wiąże się z jego usytuowaniem między dwiema fazami rozwoju: adolescencją oraz wczesną dorosłością. Implikuje to przenikanie się zadań rozwojowych obu okresów, czyli kształtowania tożsamości z jednej strony, a z drugiej – podjęcia ról społecznych charakterystycznych dla dorosłości⁴. Zwraca się ponadto uwagę na wydłużanie się okresu wczesnej dorosłości, a w jej obrębie wyłonienie okresu przejściowego, tak zwanej dorosłości „wyłaniającej się” czy „stającej się”⁵. Na tym etapie dla ludzi młodych ważne jest rozwijanie kompetencji i zdobywanie doświadczeń, eksperymentowanie z rolami, dążenie do emocjonalnego i materialnego usamodzielnienia się oraz wzięcia odpowiedzialności za podjęte zobowiązania i własne życie⁶. Podejmowane role społeczne i zdobywane doświadczenia wpływają też na dal-

³ Por. A. Brzezińska, *Dorosłość. Szanse i zagrożenia dla rozwoju*, [w:] *Szanse i zagrożenia rozwoju w okresie dorosłości*, red. K. Appelt, A. Brzezińska, J. Wojciechowska, Poznań 2002, s. 16; P. Oleś, *Psychologia człowieka dorosłego*, Warszawa 2012, s. 53.

⁴ *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 1, red. M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa, Warszawa 2000, s. 69–70.

⁵ J. Wojciechowska, *Okres wczesnej dorosłości. Jak rozpoznać ryzyko i jak pomagać?*, [w:] *Psychologiczne portrety człowieka*, red. A. Brzezińska, Gdańsk 2005, s. 472; B. Harwas-Napierała, *Dorosłość jako spełnienie*, Kraków 2012, s. 57. Cyt. za: J. Anioł, *Pierwsze doświadczenia zawodowe jako tranzyjacja osobowa w narracjach młodych dorosłych*, [w:] *Transgresje w edukacji*, t. 2, red. I. Paszenda, R. Włodarczyk, Kraków 2014, s. 200–201.

⁶ Por. A. Brzezińska, *Portrety psychologiczne człowieka. Jak zmienia się człowiek w ciągu życia?*, „Remedium” 2003, nr 4, s. 1–3; B. Smykowski, *Wczesna dorosłość. Szanse rozwoju*, „Remedium” 2004, nr 2, s. 4–5.

szy proces kształtowania własnej tożsamości. W szczególności ważne miejsce w tym okresie zajmuje kształtowanie tożsamości zawodowej wskutek dokonywanych wyborów edukacyjnych i pierwszych doświadczeń zawodowych. To zadanie szczególnie istotne dla młodzieży akademickiej wiążące się z okresem przejścia (tranzyjacji) z edukacji na rynek pracy⁷. Zwraca ono także uwagę na istotną rolę podmiotowej aktywności ludzi młodych, którzy, chcąc pozostać zauważeni przez potencjalnych pracodawców, muszą intensywnie wpływać na przebieg swojej kariery zarówno poprzez kształtowanie własnych cech i predyspozycji osobowych, jak również dokonywane wybory edukacyjne i zawodowe. Budowanie ścieżki kariery wplecione jest zatem w całościowy proces samorozwoju ludzi młodych, dotyczący nie tylko sfery życia zawodowego, ale także innych obszarów rozwoju. Tendencje te wzmacniane są jednocześnie przez wymogi późnej nowoczesności, gdyż niepewność i nieustanna zmienność rzeczywistości społecznej wymusza potrzebę nadążania za zmianami i indywidualnej odpowiedzialności za kształt własnej biografii. Augustyn Bańka zwraca bowiem uwagę, że

jeszcze nigdy w historii młodzi ludzie nie byli zmuszeni polegać na własnych siłach i indywidualnych strategiach rozwiązywania problemu odnalezienia i zaadaptowania się do zmian na rynku pracy⁸.

Sytuacja ta dotyczy także innych sfer aktywności. Dokonywane wybory, te bardziej doniosłe, związane z decyzją co do własnej przyszłości, a także te dotyczące codziennego stylu bycia, wzajemnie się bowiem przenikają, składając się na proces kierowania i kreowania własnego życia przez jednostki. Scenariusze biegu życia znacznie się zatem różnicują i indywidualizują, stając się mniej przewidywalne. Zwraca to uwagę na proces autokreacji, który staje się istotną kategorią opisu rozwoju ludzi dorosłych.

Według Zbigniewa Pietraszińskiego autokreacja jest procesem względnie samodzielnego i autonomicznego oddziaływania na własny rozwój, w tym zmiany w obrębie własnej osoby oraz swojej drogi życiowej. Autor zwraca uwagę, że charakter tej względności lepiej oddaje pojęcie współformowania się, które wskazuje, że obok własnej aktywności ważne miejsce w tym procesie zajmują także czynniki zewnętrzne oraz sytuacje nieprzewidziane i ich wykorzystanie przez człowieka⁹. Nie wszyscy autorzy przyjmują jednak tak szeroki zakres autokreacji, akcentując znaczenie zmian intencjonalnych i świadomych¹⁰. W niniejszym opracowaniu przyjęto, że proces autokreacji

⁷ A. Cybal-Michalska, *Młodzież akademicka a kariera zawodowa*, dz. cyt., s. 190–200.

⁸ A. Bańka, *Proaktywność a tryby samoregulacji*, Poznań–Warszawa 2005, s. 32. Cyt za: A. Cybal-Michalska, *Młodzież akademicka a kariera zawodowa*, dz. cyt., s. 200.

⁹ Z. Pietrasziński, *Wiedza i «rola» autokreacyjna jednostki jako przedmiot rozwoju*, „Przegląd Psychologiczny” 1992, nr 1, s. 79–82.

¹⁰ Por. M. Kozłowska, *O potrzebie kształtowania kompetencji autokreacyjnych dorosłych*,

(samorozwoju¹¹) oznacza wzglednie samodzielne, intencjonalne i swiadome ksztaltowanie wlasnej biografii z wykorzystaniem zasobow wewnetrznych i zewnetrznych. Proces ten obejmuje miedzy innymi rozwijanie zdolnosci do autorefleksji, znajomosci wyznawanych wartosci, stawianie celow i planowanie swojego zycia oraz realizacje zamierzen i planow¹², ale takze przekszaltanie samego siebie poprzez osobowotworcze oddziaływanie podejmowanych wyborow i dzialan nieukierunkowanych na rozwijanie samego siebie¹³. Rola autokreacji wzrasta w okresie mlodości, gdy czlowiek jest bardziej zdolny do samodzielnego podejmowania decyzji i kierowania wlasnym rozwojem dzeki nabywaniu zdolnosci samopoznania, krytycznej oceny swoich dzialan oraz myslenia perspektywicznego i stawiania celow. Natomiast dopiero w okresie doroslosci, wraz ze zdobywanym doswiadczeniem zyciowym, czlowiek zaczyna dostrzegac wiekszy zwiazek miedzy wlasna aktywnoscia a ksztaltem biografii¹⁴. W ciagu zycia czlowiek moze koncentrowac sie na dzialaniach samorozwojowych w roznych sferach, rzadko jednak proces ten przyjmuje charakter w pelni globalny. Autokreacja moze byc bowiem ujmowana wasko jako kreowanie osobowosci lub szeroko jako rozwoj calego czlowieka, w tym sfery: fizycznej, poznawczej, emocjonalnej, osobowosci, duchowej oraz ksztaltowania wlasnej przyszlosci¹⁵.

Specyfika procesu autokreacji, jak zwrócono juz wzecniej uwage, koresponduje z wymaganiami stawianymi wspolczesnemu czlowiekowi przez rzeczywistosc poznej nowoczesnosci, charakteryzujaca sie szybkimi zmianami, zlozonoscia, niejednoznaczoscia, niepewnoscia i ryzykiem. Nadazanie za zmianami wymaga przy tym rozwijania poczucia podmiotowego sprawstwa i refleksyjnej postawy.

Kazdy z nas nie tylko «ma», ale przezywa swoja biografie, ktora uklada refleksyjnie w miare przeplywu spolecznych i psychicznych informacji o mozliwosciach zyciowych. Nowoczesnosc jest porzadkiem posttradycyjnym, ktory codziennie, wraz z kazda decyzja, jak sie zachowac, w co sie ubrac, co zjesc [...] wymusza na kazdym odpowiedz na pytanie «jak zyć» i kazde interpretowac odpowiedzi w kategoriach wlasnej, rozwijajacej sie w czasie tozsamosci¹⁶.

W tych warunkach czlowiek jest poniekad zmuszony do nieustannego dokonywania wyborow stylu zycia, a poprzez nie – samodzielnego konstruowania swojej tozsamosci. Podjecie procesu konstruowania siebie jest sposobem

„Rocznik Andragogiczny” 2010, s. 176.

¹¹ Terminy te traktowane sa jako bliskoznaczne i stosowane wymiennie.

¹² J. Pawlak, *Autokreacja. Psychologiczna analiza zjawiska i jego znaczenie dla rozwoju czlowieka*, Krakow 2009, s. 14.

¹³ M. Kozłowska, *O potrzebie ksztaltowania...*, dz. cyt., s. 175–176.

¹⁴ J. Pawlak, *Autokreacja*, dz. cyt., s. 94–96.

¹⁵ Tamze, s. 102–120.

¹⁶ A. Giddens, *Nowoczesnosc i tozsamosc. «Ja» i spoleczenstwo w epoce poznej nowoczesnosci*, Warszawa 2001, s. 20–21.

podjęcia kontroli nad własnym życiem, w które wpisane jest ryzyko związane z otwarciem się wielu możliwości. Człowiek musi wciąż dokonywać kolejnych wyborów (z czego zrezygnować, a co nowego wybrać; które z dotychczasowych działań są już niewłaściwe dla mnie, a które będą dobre) oraz stale przewidywać przyszłe wydarzenia i rozważyć przygotowywać się na nadchodzące sytuacje. Dzieje się tak, ponieważ raz ustalone wzorce postępowania podlegają ciągłym zmianom, burząc nasze poczucie bezpieczeństwa¹⁷. Mamy tu właściwie do czynienia z sytuacją swoistego wchłaniania przyszłości przez teraźniejszość w wyniku refleksyjnej organizacji sektorów wiedzy i tworzenia obszarów przyszłych możliwości. Wnikliwe kształtowanie własnej tożsamości i biografii wymaga jednak nie tylko przygotowania na przyszłość, ale także reinterpretacji przeszłości. To swoisty dialog z czasem¹⁸. Proces konstruowania własnej tożsamości wpisany jest zatem w codzienne wybory i działania jednostki, rozgrywające się w konkretnym środowisku społecznym.

Dla młodzieży akademickiej proces autokreacji staje się jednym z kluczowych zadań rozwojowych. Studenci podejmują wiele wyborów dotyczących codziennych aktywności, które wpływają na przebieg ich obecnego życia, ale przede wszystkim wyznaczają kształt ich przyszłości, zarówno tej bliższej, jak również odległej. Im bardziej proces podejmowanych wyborów i działań będzie świadomy, intencjonalny i samodzielny, tym bardziej sprzyjał będzie zwrotnie rozszerzaniu się zakresu podmiotowej aktywności człowieka i jego autokreacji. Sposobem aktywizowania samorozwoju jest także refleksja nad dotychczasowym przebiegiem własnego życia oraz dokonywanymi wyborami, podejmowanymi działaniami oraz ich wpływem na dalsze życie. Daje to człowiekowi możliwość poszerzania samowiedzy, samookreślenia oraz samorozumienia, czyli procesu kształtowania własnej tożsamości¹⁹. W konsekwencji sprzyja to dalszemu, bardziej dojrzałemu podejmowaniu decyzji dotyczących własnego życia oraz coraz bardziej świadomych działań w różnych sferach aktywności. W tym też sensie w kontekście wyzwań współczesności autokreacja staje się potrzebą rozwojową stwarzającą dla człowieka nowe możliwości doskonalenia. Zarazem jest też wymogiem społecznym, który stawia jednostkę przed koniecznością podjęcia zadania samorozwoju, otwierając mu z jednej strony szanse na poszerzenie wpływu na kształt własnego życia, ale niosąc też przy tym ze sobą niepewność i ryzyko.

¹⁷ Tamże, s. 101–102.

¹⁸ Tamże, s. 119–121.

¹⁹ Por. M. Straś-Romanowska, *Aksjologiczne konotacje zjawiska tożsamości Ja*, [w:] *Edukacja ku wartościom*, red. A. Szerląg, Kraków 2004, s. 51–54.

Trzy wymiary autokreacji studentów – analiza wyników badań własnych

Dynamiczne zmiany rzeczywistości społecznej, w szczególności na rynku pracy, stawiają ludzi młodych w sytuacji konieczności dokonywania nieustannych wyborów i podejmowania codziennych działań dotyczących własnej przyszłości, ale też teraźniejszości. Jednakże niepewność skutków tych wyborów zmusza niejako do ciągłej reinterpretacji własnej sytuacji, wpływając na kształtowanie mniej lub bardziej refleksyjnego nastawienia do siebie i własnego rozwoju. Proces kreowania siebie wyłania się niejako „pomiędzy” tymi wyborami, stając się codziennością ludzi młodych, którą często traktują jak oczywistość. Autokreacja jest procesem indywidualnym, ale ma także charakter indywidualny. Ten ostatni aspekt stał się podstawą podjęcia badań dotyczących subiektywnego rozumienia autokreacji przez studentów. Celem badań był po pierwsze opis kategorii działań autokreacyjnych przypisywanych przez badanych studentów wyróżnionym obszarom autokreacji; po drugie – zarysowanie dominujących wymiarów działań autokreacyjnych studentów wyłaniających się w każdym z tych obszarów. Kolejnym zamierzeniem było określenie różnic w sposobie opisu działań autokreacyjnych przez studentów poszczególnych uczelni jako podstawy wyodrębnienia działań specyficznych dla grup związanych z danym obszarem kształcenia²⁰. W niniejszym opracowaniu zarysowane zostaną dominujące wymiary działań autokreacyjnych badanych studentów wyłaniające się z wszystkich opisywanych przez nich kategorii (bez podziału na poszczególne obszary).

W badaniach wzięło udział 195 studentów trzech wrocławskich uczelni, studiujących na I roku II stopnia. Byli to studenci różnych kierunków kształcenia: 67 studentów Uniwersytetu Wrocławskiego (UWr), studiujących pedagogikę; 64 studentów Uniwersytetu Medycznego (UM), studiujących pielęgniarstwo i fizjoterapię; 64 studentów Politechniki Wrocławskiej (PWr), studiujących telekomunikację i biotechnologię. W badanej grupie przeważały kobiety (168) nad mężczyznami (27). W oparciu o kryteria teoretyczne w narzędziu badawczym

²⁰ Charakterystyka wyników analizy materiału badawczego we wszystkich postawionych pytaniach przekroczyłaby ramy opracowania. Wyniki te zostały zaprezentowane we wcześniejszych opracowaniach: A. Sladek, *Działania autokreacyjne studentów w sferze rozwoju fizycznego w kontekście kształtowania prozdrowotnego stylu życia*, [w:] *Kształtowanie stylu życia w kontekście wyzwań współczesności. Wybrane aspekty*, red. A. Sladek, D. Białas, Wrocław 2014; także, *Wkraczanie w dorosłość. Działania autokreacyjne studentów na rzecz kształtowania własnej przyszłości*, [w:] *Transgresje w edukacji*, t. 2, red. I. Paszenda, R. Włodarczyk, Kraków 2014; także, *Obszary samorozwoju w ujęciu studentów różnych kierunków kształcenia wrocławskich uczelni*, [w:] *Architektura a rozwój człowieka. Ujęcie multidyscyplinarne*, red. A. Kalus, E. Mazurek, J. Szymańska, Wrocław–Oława 2015.

wyłonionych zostało siedem obszarów autokreacji dotyczących dbania o: wygląd, kondycję fizyczną, zdrowie, rozwój intelektualny, rozwój osobowości, samopoczucie i kształtowanie własnej przyszłości. Narzędzie miało charakter otwarty, a zadaniem badanych było opisanie w każdym z wyróżnionych obszarów do pięciu najistotniejszych działań, jakie podejmują w celu kreowania siebie. Przyjęto przy tym założenie, że działania samodzielnie wskazane przez badanych jako najistotniejsze znajdują się w obrębie ich świadomości. To, co zwerbalizowane, stanowi część świadomości i może podlegać mniej lub bardziej racjonalnej kontroli i zmianie, wskazując tym samym na proces autokreacji²¹. Opisane działania podlegały następnie kodowaniu rzeczowemu²² w każdym z obszarów. Kolejnym krokiem było poszukiwanie kategorii dominujących dla autokreacji badanych studentów, niezależnie od wyróżnionych na początku obszarów²³. Analiza materiału badawczego miała zarówno charakter ilościowy²⁴, jak i jakościowy.

Na podstawie przeglądu i opisu poszczególnych kategorii działań wskazanych przez studentów można zarysować trzy wyłaniające się wymiary ich autokreacji. Najogólniej można je przypisać do trzech sfer rozwoju: fizycznego, psychicznego oraz społecznego. Analiza treści poszczególnych kategorii pozwala przy tym zarysować szereg znaczeń, jakie badani przypisują tym sferom rozwoju w kontekście autokreacji. Jako pierwszy wyłania się wymiar rozwoju fizycznego. Działania autokreacyjne w tym zakresie obejmują, po pierwsze, podejmowanie różnych rodzajów aktywności fizycznej, które służą zarówno dbaniu o wygląd, jak również rozwijaniu sprawności czy dbaniu o samopoczucie. Ważną kategorią są działania związane z różnorodnymi zabiegami pielęgnacyjnymi, czyli najogólniej dbałość o ciało. Kolejna kategoria wiąże się ze sposobem odżywiania. Zdrowe odżywianie służy przede wszystkim dbaniu o zdrowie i wygląd. Natomiast niezdrowe nawyki żywieniowe zdecydowanie bardziej sprzyjają podtrzymywaniu dobrego samopoczucia, co wskazuje na pewną niespójność podejmowanych działań w tym zakresie. Wybór zdrowych bądź niezdrowych zachowań związanych z odżywianiem dokonywany jest zatem w zależności od kontekstu. W wymiarze rozwoju fizycznego pojawiają się także działania związane z profilaktyką zdrowia, rozumianego jednak somatycznie (profilaktyka medyczna, leczenie). Do tego wymiaru zaliczyć można także działania, które wiążą się z niektórymi

²¹ J. Pawlak, *Autokreacja*, dz. cyt., s. 78–79.

²² K. Rubacha, *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa 2008, s. 264–265.

²³ Pierwszy etap analizy obejmował opis głównych kategorii analitycznych wewnątrz każdego z siedmiu obszarów wyłonionych teoretycznie. W następnym – wyłonięte kategorie były analizowane łącznie, niezależnie od wcześniejszych obszarów, w celu wyłonienia i opisanie kategorii dominujących w całości działań autokreacyjnych studentów.

²⁴ D. Silverman zwraca uwagę, że techniki obliczeniowe mogą być sposobem sondowania danych w badaniach jakościowych. Por. D. Silverman, *Interpretacja danych jakościowych*, Warszawa 2012, s. 62.

z zachowan ryzykownych, między innymi seksualnymi, podejmowaniem sportów ekstremalnych oraz stosowaniem różnego typu używek. Działania te jednak wskazują na dwie odmienne perspektywy postrzegania autokreacji. Z jednej strony akcent pada na podejmowanie działań ryzykownych, a z drugiej – na ich unikanie. Można zatem zinterpretować, że w tym przypadku odmienne spojrzenie na autokreację wiąże się z jednej strony z możliwością zdobywania nowych, ekscytujących doświadczeń (przekraczanie granic fizycznych, społecznych, zdrowotnych), a z drugiej – z możliwością przyjęcia i przestrzegania pewnych zasad jako form samodyscyplinowania się (wyznaczania sobie granic). To ostatnie spojrzenie wydaje się jednak już bardziej odnosić do wymiaru rozwoju psychicznego niż fizycznego.

Przyglądając się w całości działaniom autokreacyjnym badanych studentów w wymiarze rozwoju fizycznego, możemy zauważyć, że kategoriami dominującymi stają się troska o ciało oraz przyjemność doznań fizycznych.

Drugim wymiarem autokreacji badanych studentów jest wymiar rozwoju psychicznego. Obejmuje on między innymi działania związane z różnymi obszarami edukacji oraz sposobami uczenia się. W pierwszej kolejności studenci wskazywali samo podjęcie kształcenia (w szkołach różnych szczebli, głównie jednak w uczelni wyższej) oraz pracę naukową. Akcentowali także szereg form edukacji nieformalnej (kursy, szkolenia, szkoły językowe, warsztaty). Przede wszystkim zwracali jednak uwagę na edukację pozaformalną, określaną raczej przez opis różnych sytuacji uczenia się. Obejmowała ona między innymi: zdobywanie wiedzy, umiejętności czy szerzej różnego typu kompetencji osobistych i społecznych, rozwój zainteresowań, a także doskonalenie dyspozycji charakteru, osobowości. Same opisy wymienionych sytuacji uczenia się trudno było czasem przypisać bezpośrednio do któregoś z obszarów edukacji. Można w nich jednak wyróżnić przypisywanie znaczenia doświadczeniom uczenia się o charakterze osobistym (na przykład sprzyjającym rozwijaniu samoświadomości, motywacji czy indywidualnych pasji) lub zawodowym (nabywaniu doświadczeń czy kompetencji potrzebnych w pracy). Kolejną istotną w tym wymiarze kategorią były działania związane z przygotowaniem i startem zawodowym. Grupa ta obejmowała między innymi: praktyki, staże, podejmowanie pracy (wakacyjnej, podczas studiów, związanej lub nie z zawodem) oraz doświadczenia z jej poszukiwaniem. Warto przy tym zaznaczyć, że działania dotyczące przygotowania i startu zawodowego oraz edukacji formalnej badani studenci wiązali przede wszystkim z dbaniem o własną przyszłość. Podobnie jak kategorie działań połączonych z edukacją nieformalną i pozaformalną, które wskazywały na znaczenie uczenia się w kontekście zawodowym. Natomiast spora grupa działań związanych z uczeniem się o znaczeniu bardziej osobistym dotyczyła starań o rozwój intelektualny, osobowości oraz samopoczucie. W wymiarze rozwoju psychicznego pojawiły się także wskazane przez studentów działania autokreacyjne w zakresie

troski o zdrowie, ale w wymiarze psychicznym i duchowym (głównie praktyki religijne i medytacyjne), a także dbania o samopoczucie (relaks, rozrywka oraz rozmowy i spotkania z innymi).

Podsumowując, w charakterystyce autokreacji studentów w wymiarze rozwoju psychicznego można dostrzec dominację aktywności związanej z uczeniem się, ale bardzo szeroko i różnorodnie ujmowanym. Opisane sytuacje wskazują przy tym dwa przeważające znaczenia uczenia się: związane z nabywaniem kompetencji przygotowujących do podjęcia zadań i ról społecznych, głównie zawodowych (sfera społeczna) oraz związane z rozwojem osobistym, kształtowaniem własnego Ja (sfera osobista). Z opisanych przez studentów wyborów wynika, że działania związane z kształtowaniem własnej przyszłości dotyczą z reguły sfery społecznej, związanej z oczekiwaniami społecznymi. Natomiast działania związane z dbaniem o rozwój intelektualny, osobowości czy samopoczucie dotyczą raczej sfery osobistej, kształtowania własnego Ja. W obrębie działań związanych z osobistym uczeniem się można też dostrzec dalsze dwie tendencje. Z jednej strony akcent pada na rozwijanie indywidualnych zainteresowań, pasji, natomiast z drugiej – na poszerzanie możliwości rozumienia siebie (przez na przykład poszerzanie samowiedzy, refleksję nad własnym działaniem), ale także rozumienia innych (przez obserwację, rozmowy) i otaczającego świata (poszerzanie wiedzy z konkretnej dziedziny nie związanej z kierunkiem studiów, bieżące śledzenie wydarzeń).

Jako trzeci w trakcie analizy wyróżnił się wymiar rozwoju społecznego. W tym wymiarze działania autokreacyjne studentów nie są aż tak zróżnicowane i obejmują głównie budowanie relacji interpersonalnych. W tym zakresie studenci wskazują przede wszystkim na: spotkania i rozmowy z osobami bliskimi lub znajomymi, dbanie o relacje, związki, ale także planowanie założenia rodziny (małżeństwo, dzieci) czy poznawanie nowych osób. Relacje międzyludzkie mają dla badanych studentów duże znaczenie w kontekście dbania o własny rozwój psychiczny, głównie o rozwój osobowości i samopoczucie. Kontakty międzyludzkie sprzyjają między innymi wyrażaniu emocji, pozwalają też na uzyskanie wsparcia i radzenie sobie w sytuacjach trudnych²⁵. Stanowią także czynnik sprzyjający poznawaniu siebie (przez na przykład uyskiwanie informacji zwrotnych) czy podejmowaniu różnych działań (przez motywowanie), ale też poznawaniu innych (kontakty międzykulturowe). Badani studenci opisują także działania związane z nawiązywaniem kontaktów społecznych istotnych z perspektywy zdobycia pracy czy nabywania doświadczenia zawodowego, ale też szukaniem wsparcia w tym zakresie. Choć nie są to działania zbyt liczne, to jednak ich pojawienie się wskazuje na podejmowanie

²⁵ Por. H. Sęk, *Wsparcie społeczne jako kategoria zasobów i wieloznaczne funkcje wsparcia*, [w:] *Zasoby osobiste i społeczne sprzyjające zdrowiu jednostki*, red. Z. Juczyński, N. Ogińska, Łódź 2003, s. 17–30.

autorefleksji na temat rozwojowego znaczenia budowania relacji społecznych dla rozwoju kariery zawodowej. Kolejną grupą działań autokreacyjnych w tym wymiarze są działania związane z aktywnością społeczną podejmowaną na rzecz innych. Studenci wskazują tu głównie na zaangażowanie w różne formy wolontariatu, a nieliczni także na podejmowanie działań w organizacjach studenckich czy samorządzie studenckim.

Przedstawione działania autokreacyjne w wymiarze rozwoju społecznego ukazują je raczej jako formę wsparcia autokreacji studentów w wymiarze psychicznym. Budowanie relacji społecznych stanowi rodzaj zasobu, który umożliwia jednostce podejmowanie wyzwań związanych z podejmowaniem ról społecznych i zawodowych, ale sprzyja także poszerzaniu samopoznania oraz rozumienia innych.

Z opisu działań autokreacyjnych wyłoniły się trzy wymiary rozumienia procesu autokreacji, które wzajemnie się przenikają. Przedstawione w każdym z tym wymiarów znaczenia przypisywane autokreacji przez studentów wskazują zarazem na ścieranie się wymagań i oczekiwań zewnętrznych z osobistymi wizjami własnego rozwoju. Ten proces oddziaływań wskazuje zarazem na istotne cechy samej autokreacji.

Między wymaganiami zewnętrznymi a wewnętrznymi

Kolejna perspektywa spojrzenia na autokreację na podstawie opisanych działań studentów wiąże się z usytuowaniem tego procesu pomiędzy dwoma ścierającymi się tendencjami: wymagań zewnętrznych, związanych z oczekiwaniami płynącymi od różnych środowisk i grup społecznych, oraz tendencjami społeczno-kulturowymi z jednej strony, a oczekiwaniami wewnętrznymi, związanymi z własnymi wizjami siebie, marzeniami, planami, potrzebami – z drugiej. Te ścierające się dążenia widoczne są we wszystkich trzech opisanych wymiarach autokreacji studentów. Sposób postrzegania własnej fizyczności w kontekście kreowania swojej tożsamości – czyli nacisk na troskę o ciało i przyjemność doznań fizycznych – odzwierciedla istotne właściwości późnej nowoczesności związane ze zjawiskiem indywidualizacji ciała. W kulturze konsumpcyjnej wzrasta bowiem jego znaczenie jako nośnika symbolicznych wartości i kładzie się jeszcze większy nacisk na ciało jako składnik „ja”²⁶. Choć niektórzy interpretują to zjawisko w kategoriach wzrostu postaw narcystycznych, to Giddens zwraca uwagę, że takie rozumienie jest błędne.

²⁶ Ch. Shilling, *Socjologia ciała*, Warszawa 2010, s. 16–17.

Wszystko to, co może przypominać masowy pęd ku narcystycznej kultywacji wyglądu ciała, jest w istocie wyrazem dużo głębszej troski o czynne «konstruowanie» i kontrolę nad ciałem. Istnieje tu integralny związek między rozwojem cielesnym a stylem życia, który przejawia się na przykład w poddawaniu ciała specyficznym reżimom. [...] Ciało staje się przedmiotem wyborów i możliwości, które mają znaczenie nie tylko dla samej jednostki²⁷.

Wskazywane przez studentów działania autokreacyjne często ujawniają podporządkowywanie się różnym reżimom (ćwiczenia, diety, zabiegi pielęgnacyjne), które mają na celu kreowanie pożądanego wyglądu, zgodnego z pewnymi akceptowanymi społecznie wzorcami. Człowiek współczesny jest bowiem dziś postrzegany przez pryzmat swej cielesności. Dąży zatem do tego, by ukształtować swój wizerunek według norm i kanonów uznanych społecznie, które nie są jednak stałe, lecz podlegają zmianom. To, co w jednym czasie jest dozwolone i wskazane, w innym może być niestosowne i represjonowane. Zarazem kanony fizyczności i sprawności stają się wewnętrznym przymusem, uruchamiając proces podmiotowego konstruowania siebie²⁸. Podjęcie tych działań sprzyja także postrzeganiu siebie jako osoby dążącej do obranego celu, wzmacnia więc samoocenę człowieka jako aktywnego podmiotu. Tak pojęta troska o ciało i jego sprawność (fitness) wiąże się także ściśle z kategorią przyjemności. Zygmunt Bauman zauważył, że:

W «sprawności» idzie nie tyle o to, do jakich czynów ciało jest zdolne, ile o to, jak głębokie są doznania przeżywane w toku ich dokonywania. Idzie głównie o wrażenia – które winny być «pasjonujące», «zachwycające», «czarujące», ekstatyczne²⁹.

Nie bez znaczenia jest zatem, że zarówno samo działanie, jak również jego efekt są źródłem satysfakcji i pozytywnych doznań. Trudno przy tym jednoznacznie dookreślić, co stanowi impuls dla podjętych działań sprzyjających kreowaniu własnego wizerunku i pielęgnacji ciała. Czy ważniejsze jest osiągnięcie zamierzonych efektów (na przykład zmiany wyglądu, wagi) czy raczej przyjemność płynąca z dążenia do tego celu i jego osiągania? Ważne staje się zatem pytanie, jakie jednostka przypisuje temu interpretacje i jakie w rezultacie tej refleksji podejmuje dalej działania. To aspekt warty podjęcia w dalszych badaniach. Ścieranie się zewnętrznych wymagań z wewnętrznymi oczekiwaniami jednostek może bowiem wyzwać niezamierzone kierunki dalszego samorozwoju.

Działania autokreacyjne opisane w ramach wymiaru psychicznego także wskazują na zderzanie się oczekiwań zewnętrznych z wewnętrznymi. Wyróżnione aktywności związane z uczeniem się sprzyjającym nabywaniu

²⁷ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość*, dz. cyt., s. 12.

²⁸ Z. Melosik, *Tożsamość, ciało i władza w kulturze instant*, Kraków 2010, s. 17–20.

²⁹ Z. Bauman, *Ponowoczesne przygody ciała*, [w:] *Wprowadzenie do pedagogiki. Wybór tekstów*, wyb. T. Jaworska, R. Leppert, Kraków 1996, s. 307.

kompetencji przygotowujących do podjęcia zadań i ról społecznych – przypisane do tak zwanej sfery społecznej – wskazują, że studenci mają świadomość oczekiwań stawianych im przez współczesny rynek pracy. Z badań prowadzonych wśród pracodawców wynika, że jednym z istotniejszych kryteriów przesądających o zatrudnieniu absolwenta wyższej uczelni są jego kompetencje osobiste oraz interpersonalne, a także kompetencje intelektualne oraz zawodowe³⁰. Świadomość tych oczekiwań powoduje zatem podejmowanie działań, które mogą zwiększyć szanse na rynku pracy. Wiążą się one z kreowaniem tak zwanego kapitału kariery³¹. Obok odpowiadania na potrzeby społeczne widoczne są wśród studentów także tendencje do poszukiwania sposobów poszerzania samowiedzy, pogłębiania rozumienia siebie oraz otaczającego świata. Ujawnienie w działaniach autokreacyjnych studentów tego podwójnego znaczenia uczenia się – społecznego i osobistego – wskazuje także na potencjalną możliwość rozwoju postawy autorefleksyjnej człowieka w społeczeństwach późnej nowoczesności. Mnogość możliwości, jakie rozpościera przed człowiekiem dzisiejsza rzeczywistość, zachęca do podejmowania coraz to nowych wyborów i działań, jednocześnie nie daje jednak jasnych wskazówek, które z wyborów są właściwe i dobre. Bogactwo perspektyw niesie szansę na sukces, ale także niepewność i ryzyko³². W poszukiwaniu kryteriów wyboru człowiek jest zmuszony sięgać po informacje i kształtować własne wyznaczniki ich dokonywania. W społeczeństwie opartym na wiedzy rośnie znaczenie dostępu do informacji oraz kompetencji związanych z ich przetwarzaniem w wiedzę, czyli przyswajaniem, dystrybucją oraz wykorzystaniem w praktyce społecznej. Ich wykorzystanie zależy jednak od samej jednostki. W proces ten wpisana jest zatem także szansa rozwijania autorefleksyjnych postaw człowieka. Wymagania stawiane młodym ludziom przez rynek pracy są przez nich rozpoznawane i mobilizują do oceny własnych możliwości ich spełniania, a w efekcie mogą zainicjować postanowienie o uzupełnieniu swoich kompetencji. To początkowe przekonanie może stanowić również impuls do krytycznego spojrzenia na oczekiwania społeczne w szerszym kontekście (na przykład „wyścig szczurów”) i przemyślenia z tej perspektywy swojego rozwoju, spojrzenia na swoje wartości. W rezultacie takiej autorefleksji może nawet zostać podjęta decyzja o zmianie kierunku autokreacji.

Ścieranie się wymagań kulturowych z indywidualnymi oczekiwaniami można także dostrzec w społecznym wymiarze procesu autokreacji studentów. Od ludzi młodych na etapie wczesnej dorosłości oczekuje się między innymi

³⁰ Por. A. Budnikowski [i in.], *Pracodawcy o poszukiwanych kompetencjach i kwalifikacjach absolwentów uczelni. Wyniki badania*, „E-mentor” 2012, nr 4, <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/46/id/946>, dostęp 17.04.2015.

³¹ A. Cybal-Michalska, *Młodzież akademicka...*, dz. cyt., s. 183–190.

³² A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość*, dz. cyt., s. 112.

realizacji zadań związanych z założeniem rodziny, budowaniem bliskich relacji społecznych, efektywnym funkcjonowaniem w grupach społecznych i podejmowaniem ról społecznych. Tymczasem w analizach rozwoju współczesnej młodzieży zwraca się uwagę na tendencje do przesuwania podjęcia ról rodzinnych na rzecz ról zawodowych, ale także trudność w budowaniu dojrzałych kontaktów międzyludzkich³³. Warto w tym kontekście, za Giddensem, zwrócić uwagę na zmiany w zakresie relacji społecznych prowadzące do bardziej refleksyjnego ich budowania w późnej nowoczesności. Wskazują one na wzrost dbałości o jakość relacji intymnych (przyjaźni, miłości), świadome budowanie związków opartych na wzajemnym poznawaniu się, zobowiązaniu, zaufaniu i ciągłym ich kształtowaniu³⁴. Ten aspekt ujawnił się także w działaniach autokreacyjnych wskazanych przez badanych studentów. Pojawia się w tym kontekście pytanie, na ile świadomie studenci budują owe relacje i jak ten proces zwrótnie wpływa na postrzeganie samych siebie. Zagadnienie to również warto jest dalszych eksploracji.

Spojrzenie na trzy zarysowane wymiary autokreacji w pierwszym momencie uwypukla zgodność głównych kategorii działań badanych studentów z dominującymi trendami współczesnej kultury oraz zadaniami rozwojowymi wczesnej dorosłości. W tym kontekście można je zinterpretować raczej jako tendencję do upodabniania się młodych ludzi do siebie opartą na budowaniu tożsamości według zewnętrznych standardów promowanych przez kulturę³⁵. Z drugiej strony w opisie autokreacji studentów ujawnia się dialektyczny charakter tego procesu. Rozwój ludzi młodych rozgrywa się w zderzeniu stawianych im wymagań zewnętrznych („Czego oczekują ode mnie inni?”, „Jaki mam być, by coś dziś osiągnąć?”) z własnymi wizjami siebie („Jaki jestem?”, „Jak widzę siebie w rolach?”, „Jaki chcę być?”). Właśnie w tej sytuacji „bycia pomiędzy” oczekiwaniami zewnętrznymi i wewnętrznymi rodzi się proces autokreacji („Jaki mogę być?”). To zderzenie oczekiwań ujawnia różnorodność możliwości, pośród których wybiera młodzież. Nawet jeśli ów wybór jest zgodny z panującymi trendami, to staje się on własną decyzją, za którą następują działania i towarzyszące im przekonania jednostki. Sytuacja wyboru zawiera w sobie bowiem możliwość refleksji i w tym tkwi największy potencjał autokreacji.

³³ Por. J. Szymańska, *Rozwój młodych dorosłych. Perspektywa psychologiczna*, [w:] *Etyka i technika. Etyczne, społeczne i edukacyjne aspekty działalności inżynierskiej*, red. M. Małek, E. Mazurek, K. Serafin, Wrocław 2014, s. 149–150; A. Sladek, *Wkraczanie w dorosłość*, dz. cyt., s. 196.

³⁴ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość*, dz. cyt., s. 122–136.

³⁵ Por. M. Straś-Romanowska, *Aksjologiczne konotacje...*, dz. cyt., s. 56.

Bibliografia:

- Anioł J., *Pierwsze doświadczenia zawodowe jako tranzycja osobowa w narracjach młodych dorosłych*, [w:] *Transgresje w edukacji*, red. I. Paszenda, R. Włodarczyk, Impuls, Kraków 2014.
- Bańka A., *Proaktywność a tryby samoregulacji*, Studio PrintB; Instytut Rozwoju Kariery, Poznań–Warszawa 2005.
- Bauman Z., *Ponowoczesne przygody ciała*, [w:] *Wprowadzenie do pedagogiki. Wybór tekstów*, wyb. T. Jaworska, R. Leppert, Impuls, Kraków 1996.
- Brzezińska A., *Dorosłość. Szanse i zagrożenia dla rozwoju*, [w:] *Szanse i zagrożenia rozwoju w okresie dorosłości*, red. K. Appelt, A. Brzezińska, J. Wojciechowska, Humaniora, Poznań 2002.
- Brzezińska A., *Portrety psychologiczne człowieka. Jak zmienia się człowiek w ciągu życia?*, „Remedium” 2003, nr 4, s. 1–3.
- Budnikowski A. [i in.], *Pracodawcy o poszukiwanych kompetencjach i kwalifikacjach absolwentów uczelni. Wyniki badania*, „E-mentor” 2012, nr 4, <http://www.e-mentor.edu.pl/arttykul/index/numer/46/id/946>, dostęp 17.04.2015.
- Cybał-Michalska A., *Młodzież akademicka a kariera zawodowa*, Impuls, Kraków 2013.
- Giddens A., *Nowoczesność i tożsamość. «Ja» i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, tłum. A. Szulżycka, PWN, Warszawa 2001.
- Harwas-Napierała B., *Dorosłość jako spełnienie*, Libron, Kraków 2012.
- Jaskot K., Murawska A., *Charakterystyka «wieku studiów». Konsekwencje pedagogiczne*, [w:] *Wprowadzenie do pedagogiki szkoły wyższej*, red. K. Jaskot, Szczecin 2006.
- Kozłowska M., *O potrzebie kształtowania kompetencji autokreacyjnych dorosłych*, „Rocznik Andragogiczny” 2010, s. 174–181.
- Melosik Z., *Tożsamość, ciało i władza w kulturze instant*, Impuls, Kraków 2010.
- Oleś P., *Psychologia człowieka dorosłego*, PWN, Warszawa 2012.
- Pawlak J., *Autokreacja. Psychologiczna analiza zjawiska i jego znaczenie dla rozwoju człowieka*, WAM, Kraków 2009.
- Pietrasinski Z., *Wiedza i «rola» autokreacyjna jednostki jako przedmiot rozwoju*, „Przegląd Psychologiczny” 1992, nr 1, s. 9–18.
- Psychologia rozwoju człowieka*, t. 1, red. M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa, PWN, Warszawa 2000.
- Rubacha K., *Metodologia badań nad edukacją*, Wydaw. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Sęk H., *Wsparcie społeczne jako kategoria zasobów i wieloznaczne funkcje wsparcia*, [w:] *Zasoby osobiste i społeczne sprzyjające zdrowiu jednostki*, red. Z. Juczyński, N. Ogińska, Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2003.
- Shilling Ch., *Socjologia ciała*, tłum. M. Skowrońska, PWN, Warszawa 2010.
- Silverman D., *Interpretacja danych jakościowych. Metody analizy rozmowy, tekstu i interakcji*, tłum. M. Głowacka-Grajper, J. Ostrowska, PWN, Warszawa 2012.
- Sladek A., *Działania autokreacyjne studentów w sferze rozwoju fizycznego w kontekście kształtowania prozdrowotnego stylu życia*, [w:] *Kształtowanie stylu życia w kontekście wyzwań współczesności. Wybrane aspekty*, red. A. Sladek, D. Białas, Atut, Wrocław 2014.
- Sladek A., *Obszary samorozwoju w ujęciu studentów różnych kierunków kształcenia wrocławskich uczelni*, [w:] *Architektura a rozwój człowieka. Ujęcie multidyscyplinarne*, red. A. Kalus, E. Mazurek, J. Szymańska, Politechnika Wrocławska; Wipra Praha Ewa, Wrocław–Oława, 2015.

- Sladek A., *Wkraczanie w dorosłość. Działania autokreacyjne studentów na rzecz kształtowania własnej przyszłości*, [w:] *Transgresje w edukacji*, t. 2, red. I. Paszenda, R. Włodarczyk, Impuls, Kraków 2014.
- Smykowski B., *Wczesna dorosłość. Szanse rozwoju*, „Remedium” 2004, nr 2, s. 4–5.
- Straś-Romanowska M., *Aksjologiczne konotacje zjawiska tożsamości Ja*, [w:] *Edukacja ku wartościom*, red. A. Szerłaż, Impuls, Kraków 2004.
- Szymańska J., *Rozwój młodych dorosłych. Perspektywa psychologiczna*, [w:] *Etyka i technika. Etyczne, społeczne i edukacyjne aspekty działalności inżynierskiej*, red. M. Małek, E. Mazurek, K. Serafin, Wrocław 2014.
- Wojciechowska J., *Okres wczesnej dorosłości. Jak rozpoznać ryzyko i jak pomagać?*, [w:] *Psychologiczne portrety człowieka*, red. A. Brzezińska, GWP, Gdańsk 2005.

Between social requirements and one's own vision of oneself. Everyday life as a source of students' self-creation process

Abstract: The time of studies is a period of youth's rapid growth not only in the context of their professional career but also in respect of the development of their identity and planning personal development. Based on an analysis of self-creation actions undertaken by students of three Wrocław universities, three dimensions of their self-creation process would be described, i.e. physical, psychological and social development dimensions. On the one hand, the meanings attributed by students to self-creation in each of these dimensions reflect social expectations as well as the cultural requirements in the late modern age. At the same time, however, students try to give these actions the individual meaning through creating their own vision of themselves and their own development.

Keywords: cultural requirements, developmental tasks, self-creation, social requirements, students

Słowa kluczowe: autokreacja, rozwój, studenci, wymagania kulturowe, wymagania społeczne

